

Mikko Hyppönen

Juha Hyvönen

Jouni Puoskari

Ville Hallikainen

Mikko Hyppönen, Juha Hyvönen, Paula Morri, Jouni Puoskari ja Ville Hallikainen

Keräilyn, metsästyksen ja kalastuksen merkitys Ylä-Lapin kuntien kotitalouksille

Hyppönen, M., Hyvönen, J., Morri, P., Puoskari, J. & Hallikainen, V. 2009. Keräilyn, metsästyksen ja kalastuksen merkitys Ylä-Lapin kuntien kotitalouksille. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/2010: 65–73.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää keräilyn, metsästyksen ja kalastuksen merkitystä Ylä-Lapin kuntien – Enontekiön, Inarin ja Utsjoen – kotitalouksille keskimäärin vuosina 2000–2002. Erityisesti haluttiin selvittää kuntien välisiä eroja näiden luontaiselinkeinojen käyttämisessä. Tutkimusaineisto kerättiin postikyselynä loppuvuodesta 2004. Vastausprosentiksi saatiin 36.

Marjojen ja sienien keräilyä harjoittavien kotitalouksien osuus oli 76 %, metsästäystä harjoittavien 48 % ja kalastusta harjoittavien 69 % Ylä-Lapin kotitalouksista. Kaikkia kolmea luontaiselinkeinoa harjoitti 40 % Ylä-Lapin kotitalouksista. Kuntien välillä ei ollut selkeitä eroja näiden osuuksien suhteen.

Hilla ja puolukka olivat keräilytuotteista suosituimmat niin keräyskohteina kuin keräysmääriltään koko Ylä-Lapissa. Riekkosaali oli puolestaan selvästi tärkein riistakohde.

Enontekiön kotitaloudet erottuivat muiden kuntien kotitalouksista keskimäärin suuremmilla marjamäärillä ja riekkosaailla sekä niiden myyntiä harjoittavien kotitalouksien suuremmalla osuudella. Inarissa myyntituloja saavien kotitalouksien osuus oli kunnista pienin niin keräilyssä, metsästyksessä kuin kalastuksessa. Inarissa myös riekkosaaaliin myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli pienin. Utsjoella kalansaaliin myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli kunnista suurin. Valtaosa (86 %) Inarin kotitalouksista ilmoitti, ettei edes kaikkien luontaiselinkeinojen harjoittaminen lisännyt kotitalouden bruttotuloja. Ero Enontekiöön (68 %) ja Utsjokeen (67 %) oli selvä. Luonnon tuotteilla on kuitenkin suuri merkitys kotitalouksien omassa käytössä. Kuntien väliset erot selittynevät luonnonkäyttökulttuurien ja luonnonolojen eroilla.

Tutkimus on osa ”Ylä-Lapin metsien kestävä käyttö”-hanketta, jossa selvitetään luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen ja maankäyttömuotojen välisiä suhteita Ylä-Lapissa.

Asiasanat: Ylä-Lappi, kunta, kotitalous, keräily, metsästyks, kalastus, luontaiselinkeino

Yhteystiedot: Metla, Rovaniemen toimintayksikkö. PL 16, 96301 Rovaniemi

Sähköposti [mikko.hypponen\(at\)metla.fi](mailto:mikko.hypponen(at)metla.fi)

Hyväksytty 11.2.2010

Saatavissa <http://www.metla.fi/aikakauskirja/full/ff10/ff101065.pdf>

I Johdanto

Riista, kala, marjat ja sienet ovat kautta aikojen olleet suomalaisen luontosuhteen keskeinen perusta. Vielä nykyisinkin pyynti ja keräily ovat säilyttäneet vankan aseman suomalaisten luontovirkistytymisen osana, vaikka näitä harrastaakin pääasiassa varttuneempi osa väestöä (Hallikainen 1998). Suomalaisten aktiivisuutta luonnontuotteiden käyttöön kuvaa hyvin se, että vuosituhaten vaihteessa lähes 90 % suomalaisista ilmoitti poimivansa marjoja tai sieniä ainakin joskus (Kangas ja Niemeläinen 1995, Sievänen 2001) ja että maassamme oli 300 000 metsästyskortin lunastanutta henkilöä (Kangas ja Kangas 2001).

Ylä-Lapin alkuperäisväestön suhde luontoon ja luonnonvaroihin on perinteisesti poikennut suomalaisesta valtaväestöstä. Alkuperäisväestön luontosuhde on ollut välittömämpi kuin valtaväestöllä: luontoon ei lähdetä, siellä ollaan (Hallikainen 1998). Siten Ylä-Lapissa luonnon monimuotoinen hyödyntäminen on ollut osa elämäntapaa, ja luonto on tarjonnut merkittävän lisän kotitalouksien elintarviketalouteen ja tulonmuodostukseen (Kajala 1997, Luhta 1999, Laakso ja Sippola 2003). Ylä-Lapin asukkaiden muuta maata laajemmat nautintaoikeudet valtion vesiin ja metsiin ovat osaltaan edistäneet pyyntikulttuuria (Sandström ym. 2000).

Marjat ovat olleet arvokas lisä Ylä-Lapin kotitalouksien ravinto- ja raaka-aineisiin, vaikka marjasatojen pääasiassa sääolosuhteista johtuva vuotuinen ja alueittainen vaihtelu on ollut suurta (Kujala ja Malin 1989a, Lohiniva ja Saastamoinen 1989b, Saastamoinen ja Niva 1989). Marjastuksen taloudellinen merkitys on näkynyt erityisesti luontaiselinkeino-tiloilla, ammattimaisia marjanpoimijoitakin on ollut. Hillastustulot ovat olleet merkittävä tulonlisa alueen kotitalouksille (Kujala ja Malin 1989b, Lohiniva ja Saastamoinen 1989a), vaikkakin tulojen määrä on vaihdellut suuresti vuosittaisten marjasatojen tahdisa. Enimmillään hillastustulot ovat olleet joidenkin kotitalouksien tuloista jopa 60 % (Heikkilä 2000). Sienistä lähinnä korvasienellä on ollut kaupallista arvoa (Sandström ym. 2000).

Pienriistan metsästys on Ylä-Lapissa perinteisesti ollut lähes pelkästään riekonpyyntiä (Sandström ym. 2000). Riekonpyynnillä oli vielä 1960-luvulla

melkoinen taloudellinen merkitys, mutta nykyisin se on vain harvoin päätoimisesti harjoitettu elinkeino (Heikkilä 2000). Riekonpyynti on kuitenkin tarjonnut lisäansiota muiden elinkeinojen lisäksi (Niemi 1992, Kajala 1997, Laakso ja Sippola 2003).

Suuri osa Ylä-Lapin asukkaista on aina harjoittanut kalastusta (Sandström ym. 2000). Kalastuksen harjoittaminen on säilynyt merkittävänä nykypäiviin saakka, vaikkakin ammattikalastajien määrä on vähentynyt muutamaan kymmeneen. Ammattikalastus keskittyy Inarissa Inarijärvelle, Utsjoella Tenojelle ja Enontekiöllä Pöyrisjärvelle ja isoimmille siikajärville (Sandström ym. 2000). Luontaiselinkeinojen harjoittajille kalastus on osa toimeentuloa (Kajala 1997, Kajala ja Loikkanen 2000, Sandström ym. 2000). Myös kotitarvekalastuksen merkitys on edelleen suuri (Kajala 1997).

Nykyisin virkistysmetsästäjät kilpailevat Ylä-Lapin ansapyytäjien kanssa samoista riekkosaliista (Gröndahl 2004), ja marjamaille on tullut päätoimekseen lisäansioita tavoittelevia ulkopaikkakuntalaisia, ulkomaalaisiakin marjastajia. Luonnon suojeleminen ja luonnon virkistyskäyttö valtaavat uusia alueita toiminnolleen (Kajala 1997, Sandström ym. 2000).

Ylä-Lappi ei ole luonnonoloiltaan (esim. Kalliola 1973) eikä luonnonkäyttökulttuuriltaan yhtenäinen alue. Alueen alkuperäiset asukkaat ovat painottaneet eri elinkeinoja sen mukaan, missä osissa aluetta ovat asuneet. Metsät, vedet ja tunturit ovat tarjonneet antejaan eri tavoin eri osissa aluetta. Elinkeinojen erot ovat kuvastuneet myös osa-alueiden kulttuureissa, jopa kielessä (esim. Lehtola 2002).

Sekä Utsjoki että Enontekiö ovat eläneet tietöman taipaleen takana Inaria kauemmin (ks. myös Sandström ym. 2000) ja voidaan olettaa, että ammattimainen pyyntikulttuuri on säilynyt näissä kunnissa paremmin kuin Inarissa. Utsjoen ja Enontekiön väestö on kautta historian kerännyt ja pyydystänyt luonnosta kaikkea mahdollista ja oman käytön ohella vaihtanut tuotteita Norjassa tarvitsemiinsa kaupan tuotteisiin, joita maailman meriltä tuotiin Norjan satamiin. Utsjoella ja Enontekiöllä on Inaria selvemmin totuttu siihen, että moninaisilla luonnon tuotteilla on kaupallista vaihdanta-arvoa.

Utsjoen ja Enontekiön väestön kulttuuri on Inaria selvemmin alueella eläneen alkuperäisväestön kulttuuria. Enontekiöllä alkuperäisväestön luon-

nonkäyttötapa lienee syvempään juurtunut kuin Inarissa. Inarilaisten tulot perustuvat utsjokelaisia ja enontekiöläisiä enemmän puuntuotantoon ja toimistustyöhön.

Utsjoen Teno ja sen varaan rakentunut pitkiin perinteisiin nojaava lohenpyyntikulttuuri kalastusmatkailuineen (Sandström ym. 2000) lisännee kaupallisen pyynnin merkitystä Utsjoella. Vaikka Inarijärvi onkin kautta aikojen ollut kohtalaisen hyvä kalajärvi, jonka ympärille kuntalaisten kalastus on selvimminkin keskittynyt, järven ammattikalastus on vuosikymmenten saatossa kohdannut suuria ongelmia (ks. esim. Salonen 2000). Tämä voi osaltaan vähentää ammattikalastuksen merkitystä Inarissa Utsjokeen verrattuna. Lisäksi Tenojoen kalantuo- tinto perustuu valtameren tarjoamiin tuotantomahdollisuuksiin, kun taas Inarijärvi on erittäin karu ja säännöstelty sisäjärvi.

Tutkimuksen tarkoituksena oli saada kokonais- käsitys kotitalouksien luonnontuotteiden käytöstä Ylä-Lapin kunnissa selvittämällä keräilyn, metsä- styksen ja kalastuksen merkitystä kotitalouksille kes- kimäärin vuosina 2000–2002. Erityisesti haluttiin selvittää kuntien välisiä eroja näiden luontaiselin- keinojen harjoittamisessa, koska kunnat poikkeavat luonnonkäyttökulttuureiltaan ja luonnonoloiltaan huomattavasti toisistaan.

Kotitalouksien luonnontuotteiden hyödyntämistä selvitettiin seuraavilla kysymyksillä:

- 1) kuinka moni kotitalous harjoitti keräilyä, metsästystä ja kalastusta,
- 2) kuinka paljon kotitaloudet poimivat keräilytuotteita sekä saivat riista- ja kalansaalista,
- 3) kuinka moni kotitalous harjoitti keräilytuotteiden sekä riista- ja kalansaaliin myyntiä,
- 4) mikä osuus keräilyllä, metsästyksellä ja kalastuksella oli kotitalouksien tuloissa ja
- 5) miten tärkeinä keräilyä, metsästystä ja kalastusta pidettiin kotitalouksille?

Tutkimus on osa ”Ylä-Lapin metsien kestävä käyttö” -hanketta, jossa selvitetään monipuolisesti luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen ja maankäyttö- muotojen välisiä suhteita. Tämän tutkimuksen ai- neistosta on tehty pro gradu -työ Helsingin yliopis- toon (Morri 2005).

2 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen perusjoukkona olivat Ylä-Lapin alueen eli Inarin, Enontekiön ja Utsjoen kuntien asukkaat ja heidän kotitaloutensa. Ositetulla otannalla pyrittiin keräämään kunkin kunnan asukkaista asukasluvuun suhteutettuna yhtäsuuri satunnaisotos (suhteellinen kiintiöinti). Tällä otantamenettelyllä haluttiin tehdä kuntien vertailu mahdolliseksi ja parantaa koko Ylä- Lappia koskevien tulosten tarkkuutta. Osituksella asukkaita saataisiin riittävästi kaikista kunnista ja suhteellisella kiintiöinnillä koko Ylä-Lapille laske- tut keskimääräiset tulokset painottuisivat automaati- tisesti oikein.

Tutkimusaineiston keruu toteutettiin postikyselyllä loppuvuodesta 2004 käyttäen apuna Lapin maist- raatin osoiterekisteriä. Kyselylomakkeita lähetettiin kaikkiaan 2220 täysi-ikäiselle henkilölle, joista 1500 asui Inarissa, 420 Enontekiöllä ja 300 Utsjoella. Nämä otoskoot vastasivat noin viidesosaa kunkin kunnan asukasluvusta. Vastausaikaa oli kaksi viik- koa. Kyselyä tehostettiin myöhemmin karhukirjeel- lä. Lisäksi kyselyyn vastanneiden kesken arvottiin tavarapalkintoja. Kyselylomaketta testattiin ennak- koon tutkimuksen intressipiirin edustajilla (noin 30 henkeä), minkä jälkeen lomaketta lyhennettiin ja kysymyksiä pyrittiin selkeyttämään.

Kyselylomake (ks. Morri 2005) oli kolmiosainen: A, B ja C, sisältäen yhteensä 58 kysymystä. Täs- sä tutkimuksessa käsiteltiin vastaajan kotitaloutta koskevia kysymyksiä A- ja B-osasta. Kiinnostavia kysymyksiä olivat kotitalouden sijaintikunta ja koti- talouden luonnontuotteiden käyttö, jota on kuvattu Johdanto-luvun viidellä kysymyksellä.

Palautetuista lomakkeista 18 hylättiin, koska ne oli täytetty liian puutteellisesti tai koska vastaaja ei enää asunutkaan Ylä-Lapissa. Vastaajien joukossa oli joitakin samassa kotitaloudessa asuvia. Yksit- täisen vastaustiedon tarkistuksessa käytettiin apuna vastausarvon realistisia ylä- ja alarajoja sekä muita vastaustietoja. Epäloogisia tai epäselviä vastauksia jouduttiin joissakin tapauksissa tulkitsemaan.

Hyväksytyjä lomakkeita palautettiin Ylä-Lapis- ta yhteensä 789 (Inarista 528, Enontekiöltä 147 ja Utsjoelta 114), jolloin kyselyn vastausprosentiksi saatiin 36% (kuntien vaihteluväli 35–38%). Hy- väksytyjen lomakkeiden osuus Ylä-Lapin asukas-

luvusta eli otantasuhde oli 7,5 % (kuntien vaihteluväli 7–8 %).

Tekstissä mainitut kotitalouksien osallistumisosuudet keräilyyn, metsästyksen tai kalastuksen harjoittamiseen (esim. kalastus, luku 3.3: 69 %) pääteltiin useiden vastaustietojen pohjalta. Ne ovat suurempia kuin taulukoissa esiintyvät, pelkkään keräys/saalismäärään perustuvat osallistumisosuudet (esim. kalastus, taulukko 3: 64 %), koska kaikki kotitaloudet eivät tienneet tai halunneet ilmoittaa keräys/saalismääräänsä.

Keräilyyn, metsästyksen tai kalastuksen harjoittamisen intensiivisyyttä selvitettiin keräys/saalismäärillä. Marjastuksesta ja metsästyksestä kysyttiin eri keräilytuotteiden ja riistalajien määriä, mutta kalansaaliista vain kokonaismäärä. Riistalajeista esitettiin kuitenkin vain riekkosaatiin tulokset, koska riekon metsästyksellä on ollut pitkään taloudellista merkitystä.

Mittausten epävarmuuden vuoksi aineiston analysoinnissa käytettiin ei-parametrisia yleistestejä. Kuntien välisiä eroja tutkittiin luokitettujen muuttujien osalta χ^2 -testillä ja jatkuvien muuttujien osalta Kruskalin-Wallis testillä. Analysointi suoritettiin SAS-ohjelmistolla.

Kyselyyn vastaamattomista poimittiin katoanalyysiä varten satunnaisesti 52 inarilaista (Hallikainen ym. 2006). Heiltä kerättiin tiedot puhelimitse, kuitenkin vain tutkimuksen taustamuuttujista. Katoanalyysillä haluttiin selvittää, poikkesivatko vastanneet ja vastaamattomat henkilöt toisistaan taustaltaan (koulutustaso, äidinkieli jne.).

3 Tulokset

3.1 Keräily

Marjojen ja sienien keräilyä harjoittavien kotitalouksien osuus oli 76 % Ylä-Lapin kotitalouksista. Kuntien välillä ei ollut aivan selviä eroja osuudessa: Inari 75 %, Enontekiö 73 % ja Utsjoki 83 % ($p=0,10$).

Koko Ylä-Lapissa hilla ja puolukka olivat keräilytuotteista suosituimmat niin keräyskohteina kuin keräysmääriltään (taulukko 1). Kuntien välillä oli eroja ($p<0,0001$) verrattaessa keräilyä harjoittavien kotitalouksien keräämiä marjamääriä (marjat

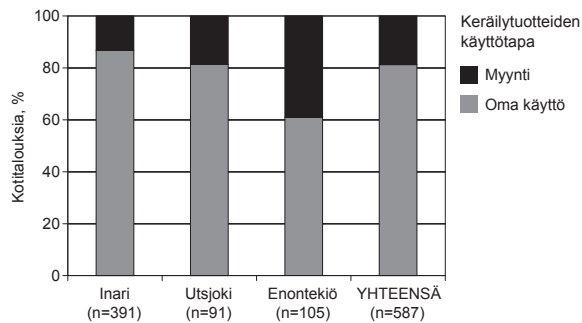
Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden kotitalouksien lukumäärä (n), keräilytuotteen keräysmäärän ilmoittaneiden kotitalouksien osuus kyselyyn vastanneista kotitalouksista (%) sekä keräysmäärän (kg/v) minimi (Min), alakvartiili (Q1), mediaani (Md), yläkvartiili (Q3) ja maksimi (Max) Ylä-Lapin kunnissa ja yhteensä.

Kunta / Keräilytuote	%	Min	Q1	Md	Q3	Max
INARI (n=528)						
Hilla	62	1	10	15	30	300
Puolukka	64	1	10	20	50	2000
Mustikka	61	1	8	10	20	200
Variksenmarja	18	1	5	10	20	300
Marjat yhteensä	69	2	30	55	100	2300
Sienet	42	1	5	10	20	200
UTSJOKI (n=114)						
Hilla	74	2	10	20	48	280
Puolukka	70	2	10	15	30	150
Mustikka	64	1	5	10	20	60
Variksenmarja	33	2	10	18	20	60
Marjat yhteensä	78	5	30	57	95	420
Sienet	42	1	5	10	20	50
ENONTEKIÖ (n=147)						
Hilla	59	1	20	40	150	1000
Puolukka	48	3	10	20	40	260
Mustikka	50	1	10	20	30	360
Variksenmarja	20	3	5	10	30	200
Marjat yhteensä	59	9	50	100	210	1460
Sienet	33	1	5	10	20	1000
YHTEENSÄ (n=789)						
Hilla	63	1	10	20	40	1000
Puolukka	62	1	10	20	40	2000
Mustikka	59	1	7	10	20	360
Variksenmarja	20	1	5	10	20	300
Marjat yhteensä	68	2	0	60	110	2300
Sienet	40	1	5	10	20	1000

yhteensä tai hilla). Enontekiön kotitaloudet keräsivät marjoja yhteensä keskimäärin lähes kaksi kertaa niin paljon kuin Inarin tai Utsjoen kotitaloudet. Hillan keruumäärissä Enontekiö erottui vielä selvemmin muista kunnista.

Sienien keruumäärissä kuntien välillä ei ollut keskimäärin eroja ($p=0,31$).

Noin neljä viidestä keräilyä harjoittavasta Ylä-Lapin kotitaloudesta keräsi marjoja ja sieniä pelkästään omaan käyttöön (kuva 1). Myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli Enontekiöllä noin kaksinkertainen Utsjokeen verrattuna ja noin kolminkertainen Inariin verrattuna ($p<0,0001$). Noin puolet myyvistä

Kuva 1. Kotitalouden keräilytuotteiden käyttötapa Ylä-Lapin kunnissa. Myynti tarkoittaa niitä kotitalouksia, jotka ovat myyneet koko keräysmäärän tai osan siitä.

kotitalouksista myi pelkästään yksityishenkilöille ja noin kolmasosa pelkästään tukkukauppiaille.

Noin yhdeksän kymmenestä Ylä-Lapin kotitaloudesta ilmoitti, että keräilyllä ei ollut lainkaan vaikutusta niiden bruttotuloihin (kuva 2). Nämä kotitaloudet eivät siis joko harjoittaneet keräilyä tai käyttivät kaikki keräilytuotteet itse. Inarissa keräilytuloja saavien kotitalouksien osuus oli alle puolet Utsjoen tai Enontekiön vastaavasta osuudesta ($p < 0,0001$).

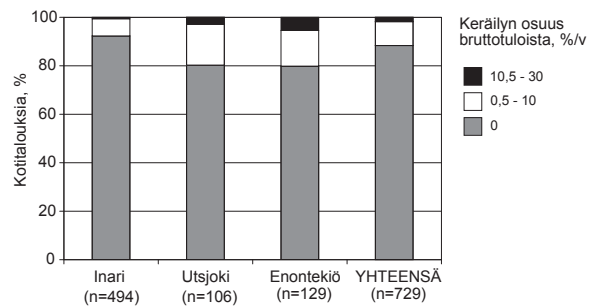
Noin puolet Ylä-Lapin kotitalouksista piti keräilyä vähintään melko tärkeänä kotitaloudelleen (kuva 3). Kuntien tulokset poikkesivat toisistaan ($p = 0,03$) siten, että Inarissa keräilyn merkitys oli vähäisin, Enontekiöllä suurin.

3.2 Metsästys

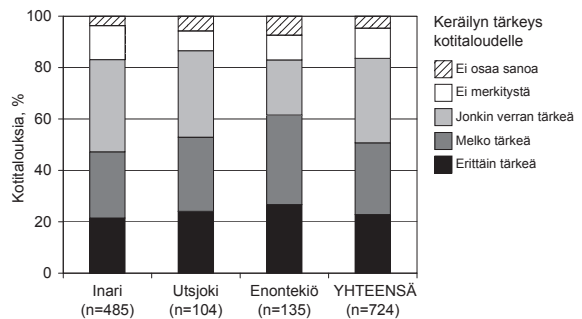
Metsästävien kotitalouksien osuus oli 48 % Ylä-Lapin kotitalouksista. Kuntien välillä ei ollut eroja: Inari 47 %, Enontekiö 52 % ja Utsjoki 46 % ($p = 0,42$).

Lukumääräisesti ylivoimaisesti eniten saatiin riekkoa. Noin neljä viidestä metsästystä harjoittavasta kotitaloudesta ilmoitti saaneensa riekkosaaalista. Enontekiöllä riekkosaaalismäärä oli keskimäärin yli 1,5-kertainen Utsjokeen verrattuna ja 2,5-kertainen Inariin verrattuna ($p = 0,02$) (taulukko 2).

Lähes yhdeksän kymmenestä Ylä-Lapin kotitaloudesta ilmoitti käyttävänsä riekkosaaalin kokonaan itse (kuva 4). Myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli Enontekiöllä melkein kaksinkertainen Utsjokeen verrattuna ja yli kahdeksankertainen Inariin

Kuva 2. Keräilyn vaikutus kotitalouden bruttotuloihin Ylä-Lapin kunnissa.

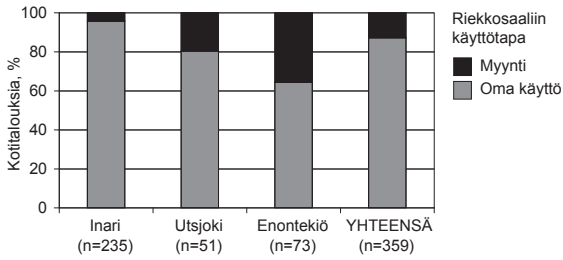
Kuva 3. Keräilyn tärkeys kotitaloudelle Ylä-Lapin kunnissa.

verrattuna ($p < 0,0001$). Lähes neljä kuudesta riistaa myyvistä kotitaloudesta asioi pelkästään yksityishenkilöiden kanssa ja noin yksi kuudesta pelkästään tukkukauppiaiden kanssa.

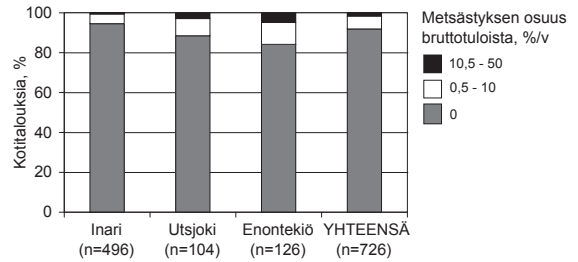
Noin yhdeksän kymmenestä Ylä-Lapin kotitaloudesta ei saanut lainkaan metsästystuloja (kuva 5).

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden kotitalouksien lukumäärä (n), riekkosaaalin määrän ilmoittaneiden kotitalouksien osuus kyselyyn vastanneista kotitalouksista (%) sekä riekkosaaalin määrän (kpl/v) minimi (Min), alkvarttiili (Q1), mediaani (Md), yläkvarttiili (Q3) ja maksimi (Max) Ylä-Lapin kunnissa ja yhteensä.

Kunta	%	Min	Q1	Md	Q3	Max
Inari (n=528)	43	0	5	10	20	400
Utsjoki (n=114)	43	0	3	15	45	400
Enontekiö (n=147)	47	0	5	25	100	500
Yhteensä (n=789)	44	0	5	14	30	500

Kuva 4. Kotitalouden riekkosaaliin käyttötapa Ylä-Lapin kunnissa. Myynti tarkoittaa niitä kotitalouksia, jotka ovat myyneet koko riekkosaaliin tai osan siitä.

Kuva 5. Metsästyksen vaikutus kotitalouden bruttotuloihin Ylä-Lapin kunnissa.

Erot kuntien välillä ($p=0,0005$) näkyivät siten, että Inarissa metsästystuloja saavien osuus oli pienin, Enontekiöllä suurin.

Lähes kaksi viidestä Ylä-Lapin kotitaloudesta piti metsästystä vähintään melko tärkeänä kotitaloudelleen (kuva 6). Kuntien välillä ei ollut selkeitä eroja tässä asiassa ($p=0,09$).

3.3 Kalastus

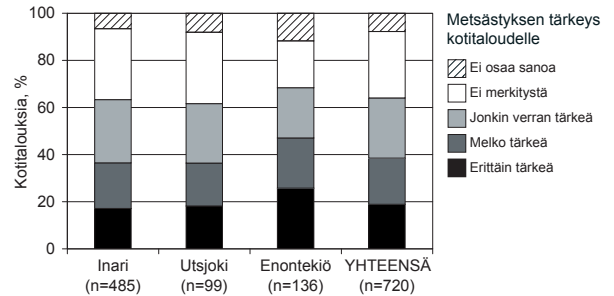
Kalastusta harjoittavien kotitalouksien osuus oli 69 % Ylä-Lapin kotitalouksista. Kuntien välillä ei ollut aivan selviä eroja: Inari 68 %, Enontekiö 66 % ja Utsjoki 76 % ($p=0,16$).

Kalastavien kotitalouksien keskimääräisessä kalansaaliissa näytti olevan eroja kuntien välillä ($p=0,07$) siten, että Utsjoella saalis oli keskimäärin 1,5-kertainen Enontekiöön tai Inariin verrattuna (taulukko 3).

Noin yhdeksän kymmenestä Ylä-Lapin saalista saaneesta kotitaloudesta käytti kalansaaliin kokonaan itse (kuva 7). Myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli Utsjoella noin kaksinkertainen Enontekiöön verrattuna ja noin kolminkertainen Inariin verrattuna ($p=0,0003$). Lähes yhdeksän kymmenestä kalaa myyneestä kotitaloudesta myi pelkästään yksityishenkilöille. Yksikään kotitalous ei myynyt pelkästään tukkukauppiaille.

Noin 86 % Ylä-Lapin kotitalouksista ei saanut kalastuksesta lainkaan tuloja (kuva 8). Kalastuksella tuloja saavien kotitalouksien osuus oli Utsjoella noin 1,5-kertainen Enontekiöön verrattuna ja noin kolminkertainen Inariin verrattuna ($p<0,0001$).

Hieman yli puolet Ylä-Lapin kotitalouksista il-

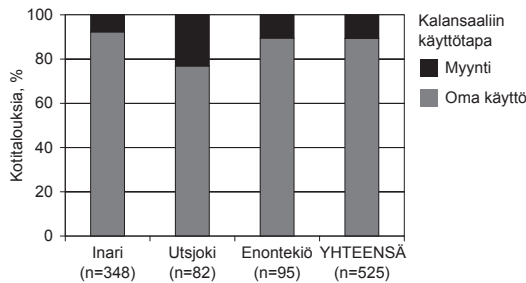

Kuva 6. Metsästyksen tärkeys kotitaloudelle Ylä-Lapin kunnissa.

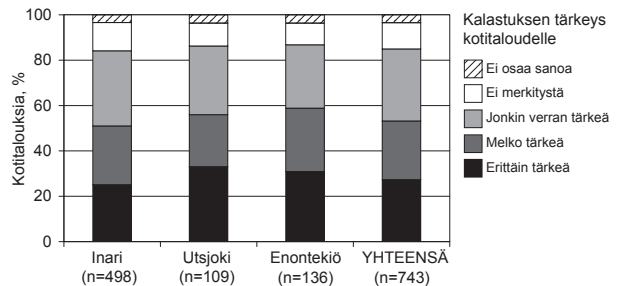
moitti kalastuksen olevan vähintään melko tärkeä kotitaloudelleen (kuva 9). Kunnat eivät poikenneet tässä asiassa toisistaan ($p=0,71$).

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden kotitalouksien lukumäärä (n), kalansaaliin määrän ilmoittaneiden kotitalouksien osuus kyselyyn vastanneista kotitalouksista (%) sekä kalansaaliin määrän (kg/v) minimi (Min), alakvartiili (Q1), mediaani (Md), yläkvartiili (Q3) ja maksimi (Max) Ylä-Lapin kunnissa ja yhteensä.

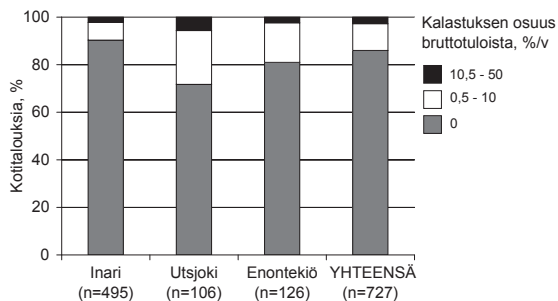
Kunta	%	Min	Q1	Md	Q3	Max
Inari (n=528)	63	2	20	50	100	850
Utsjoki (n=114)	69	1	30	75	150	600
Enontekiö (n=147)	63	2	20	50	100	600
Yhteensä (n=789)	64	1	20	50	100	850

Kuva 7. Kotitalouden kalansaaliin käyttötapa Ylä-Lapin kunnissa. Myynti tarkoittaa niitä kotitalouksia, jotka ovat myyneet koko kalansaaliin tai osan siitä.

Kuva 9. Kalastuksen tärkeys kotitaloudelle Ylä-Lapin kunnissa.

Kuva 8. Kalastuksen vaikutus kotitalouden bruttotuloihin Ylä-Lapin kunnissa.

3.4 Keräily, metsästyks ja kalastus kokonaisuutena

Kaikkia kolmea luontaiselinkeinoa – keräily, metsästyks ja kalastus – harjoitti 40 % Ylä-Lapin kotitalouksista. Kuntien välillä ei ollut eroja: Inari 38 %, Enontekiö 44 % ja Utsjoki 39 % ($p=0,54$). Myyntitulojen näkökulmasta tarkasteltuna 86 % Inarin kotitalouksista ilmoitti, ettei edes luontaiselinkeinojen yhteisvaikutus (summa) lisännyt yhtään kotitalouden bruttotuloja. Inarin tulos erosi Enontekiön (68 %) ja Utsjoen (67 %) tuloksista ($p<0,0001$).

4 Tarkastelu

Päätelmien luotettavuutta heikentävät alhainen vastausprosentti ja se, että vastaamatta jättäneitä tutkittiin ainoastaan inarilaisista ja kyselyn taustamuuttujilla. Katoanalyysin perusteella (Hallikainen ym. 2006) tutkimusaineiston lievä painottuminen koulutetumpaan ja suomenkieliseen väestöosaan voi vaikuttaa tuloksiin. Lisäksi ajanjakso (2000–2002) oli kaukainen ja pitkä vastaajien muistettavaksi. Alhainen vastausprosentti selittynee ainakin osittain kysymysten suurella määrällä (lähes 60 kysymystä). Joidenkin kysymysten muotoilu olisi voinut olla parempi. Mainituista syistä tuloksia voidaan pitää vain tapaustutkimuksen luonteisina ja suuntaa-antavina.

Keräilyn, metsästyksen ja kalastuksen harjoittamisen kokonaisuudet (luku 3.4) ovat hyvin yhteneviä Hallikaisen (1998) Lapin läänin väestöstä esittämien osuuksien kanssa. Eräissä muissa osissa Suomea näiden luontoaktiviteettien harjoittaminen on sitä vastoin huomattavasti vähäisempää kuin Lapissa, vaikka esimerkiksi keräily on lisääntynyt 1970-luvulta lähtien koko Suomessa (Saastamoinen ym. 2000, Sievänen 2001).

Vaikka selkeä valtaosa suomalaisista kerää marjoja tai sieniä ainakin joskus (Kangas ja Niemeläinen 1995), kerättyjen tuotteiden määrät ovat monilla alueilla vaatimattomia verrattuna ylälappilaisten kotitalouksien keräysmääriin. Toisaalta esimerkiksi kainuulaiset ovat yhtä innokkaita tai jopa innokkaampia marjanpoimijoita kuin ylälappilaiset (Salo 1984, 1985).

Myyntitulojen kannalta tarkasteltuna keräily, metsästys ja kalastus eivät olleet kovin merkittäviä elinkeinoja Ylä-Lapin kotitalouksille (ks. myös Vatanen ym. 2006). Kerätyt tai pyydystetyt luonnonantimet ovat kuitenkin rahanarvoisia tuotteita ja sikäli merkittäviä perheiden taloudessa (Kujala ja Malin 1989b, Kajala ja Loikkanen 2000). Ylälappilaisen talouden keskimäärin luonnosta keräämään tai pyydystämään saaliin suuruisen ravintomäärän hankkiminen markkinoilta maksaa varovaisestikin arvioiden satoja euroja. Lisäksi keräilyyn ja pyyntiin liittyvien luontoharrastusten virkistys- ja terveysvaikutukset ovat kansantalouden kannalta arvokkaita, vaikka rahallisen vastineen määrittäminen onkin vaikeaa.

Suomalaisten luonnonkäyttäjien motiivien ja luontotoimintojen tutkimus vahvistaa, että keräilyjä-pyytäjistä vain pienehkö osa pitää tärkeimpänä motiivinaan saalista. Terveyttä ylläpitävä henkinen ja fyysinen virkistäytyminen, kunnon kohentuminen ja sosiaalisten suhteiden lujittaminen ovat kokonaisuudessaan saalista tärkeämpiä motiiveja useimmille perinteistä erämaaulkoiharrastavalle suomalaiselle ja myös lappilaiselle (Hallikainen 1998).

Enontekiön kotitaloudet erottuivat muiden kuntien kotitalouksista keskimäärin suuremmilla marja- ja riekkosaaliilla sekä niiden myyntiä harjoittavien kotitalouksien suuremmalla osuudella (ks. myös Kujala ja Malin 1989b, Saastamoinen ja Niva 1989). Keräilystä, metsätyksestä ja kalastuksesta myyntituloja saavien kotitalouksien osuus oli pienempi Inarissa kuin muissa kunnissa. Inarissa myös riekkosaaliin myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli pienin. Utsjoella taas kalansaaliin myyntiä harjoittavien kotitalouksien osuus oli suurempi kuin muissa Ylä-Lapin kunnissa. Osittain erot selittyvät kuntien erilaisilla luonnonoloilla (Kujala ja Malin 1989a), osittain hieman poikkeavilla luonnonkäytökulttuureilla.

Luonnontuotteiden merkitys Ylä-Lapin asukkaille on edelleen suuri, ja siksi on tärkeää turvata paikallisten ihmisten mahdollisuus tuotteiden hyödyntämiseen myös jatkossa.

Kirjallisuus

- Gröndahl, K. 2004. Riekkonmetsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys sekä metsästyksen ohjaus Ylä-Lapissa metsästyskaudella 2001–2002. Rovaniemen ammattikorkeakoulu, Luonnonvara- ja ympäristöala. Opinnäytetyö. 102 s. + liitteet.
- Hallikainen, V. 1998. The Finnish wilderness experience. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 711. 288 s.
- , Jokinen, M., Parviainen, M., Pernu, L., Puoskari, J., Rovannerä, S. & Seppä, J. 2006. Inarilaisten käsityksiä metsätaloudesta ja muusta luonnonkäytöstä. *Metsätieteen aikakauskirja* 4/2006: 453–474.
- Heikkilä, L. 2000. Luontaislinkeinot ja Metsähallituksen toiminta Ylä-Lapissa ja Lapin paliskunnan alueella. *Moniste*. 107 s.
- Kajala, L. 1997. Lappilaisten näkemyksiä metsien hoidosta ja käytöstä, *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 645. 36 s. + liitteet.
- & Loikkanen, T. (toim.). 2000. Käsivarren erämaa-alueen luonto ja käyttö. *Metsähallituksen luonnonsovelujulkaisuja, Sarja A No 123*. 194 s.
- Kalliola, R. 1973. Suomen kasvimaantiede. WSOY. 308 s.
- Kangas, J. & Kangas, A. 2001. Suomen metsät ja niiden käyttömuodot. Teoksessa, Kangas, J. & Kokko, A. (toim.). *Metsän eri käyttömuotojen yhteensovittaminen*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 800: 9–39.
- & Niemeläinen, P. 1995. Kansalaismielipide Suomen metsistä sekä niiden hoidosta ja käytöstä. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 561. 24 s.
- Kujala, M. & Malin, A. 1989a. Pohjois-Lapin marja- ja sienisatotiedustelut vuosina 1987 ja 1988. *Julkaisussa: Kujala, M., Malin, A., Saastamoinen, O., Lohiniva, S. & Niva, A. (toim.). Pohjois-Lapin kuntien metsämarja- ja sienitutkimus vuosina 1987–1988. Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita* 26: 5–16.
- & Malin, A. 1989b. Luonnonmarjojen ja sienten kauppaantulomäärät ja poimintatulot Pohjois-Lapista vuosina 1987 ja 1988. *Julkaisussa: Kujala, M., Malin, A., Saastamoinen, O., Lohiniva, S. & Niva, A. (toim.). Pohjois-Lapin kuntien metsämarja- ja sienitutkimus vuosina 1987–1988. Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita* 26: 17–28.
- Laakso, A. & Sippola, A.-L. 2003. Riekkonpyytäjät. *Ark-*

- tisen keskuksen tiedotteita 39. 105 s.
- Lehtola, V.-P. 2002. The sami people. Traditions in transition. Kustannus Puntsi. 139 s.
- Lohiniva, S. & Saastamoinen, O. 1989a. Marjanpaiminta Pohjois-Lapissa, osa II. Elinkeinollisesti suuntautuneiden marjanpaimijoiden haastattelu Enontekiöllä, Utsjoella ja Inarissa vuosina 1987 ja 1988. Julkaisussa: Kujala, M., Malin, A., Saastamoinen, O., Lohiniva, S. & Niva, A. (toim.). Pohjois-Lapin kuntien metsämarja- ja sienitutkimus vuosina 1987–1988. Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita 26: 46–72.
- & Saastamoinen, O. 1989b. Pohjois-Lapin kuntien marjasatoinventointi. Hillan, mustikan ja puolukan keskimääräiset hehtaarisadot ja kokonaissatoarvio Enontekiön, Utsjoen ja Inarin kunnissa vuosina 1987 ja 1988. Julkaisussa: Kujala, M., Malin, A., Saastamoinen, O., Lohiniva, S. & Niva, A. (toim.). Pohjois-Lapin kuntien metsämarja- ja sienitutkimus vuosina 1987–1988. Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita 26: 73–101.
- Luhta, V. 1999. Inarin havumetsävyöhyke, luonnonolot ja käyttö. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 21. 121 s.
- Morri, P. 2005. Luonnonkäyttömuotojen merkitys Ylä-Lapin kotitalouksissa. Kansantaloudellisen metsäekonomian Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. 80 s. + liitteet.
- Niemi, M. 1992. Riekkonmetsästyksen merkitys elinkeinona ja virkistysmuotona Ylä-Lapissa metsästyskausina 1989/90 ja 1991/92. Maatilahallitus. ISBN 951-47-6655-5. Moniste. 83 s.
- Saastamoinen, O. & Niva, A. 1989. Marjanpaiminta Pohjois-Lapissa, osa I. Kyselytutkimus luonnonmarjojen ja sienien poiminnasta Enontekiöllä, Inarissa ja Utsjoella vuosina 1987 ja 1988. Julkaisussa: Kujala, M., Malin, A., Saastamoinen, O., Lohiniva, S. & Niva, A. (toim.). Pohjois-Lapin kuntien metsämarja- ja sienitutkimus vuosina 1987–1988. Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita 26: 29–45.
- , Kangas, K. & Aho, H. 2000. The picking of wild berries in Finland in 1997 and 1998. *Scandinavian Journal of Forest Research* 15: 645–650.
- Salo, K. 1984. Joensuun ja Seinäjoen asukkaiden luonnonmarjojen ja sienien poiminta. *Folia Forestalia* 598. 21 s.
- 1985. Luonnonmarjojen ja sienien poiminta Suomusalmella ja eräissä Pohjois-Karjalan kunnissa. *Folia Forestalia* 621. 30 s.
- Salonen, E. 2000. Inarijärven kalakantojen seuranta. Teoksessa: Stolt, E. (toim.). Ympäristö ja tutkimus Ylä-Lapissa. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 30: 171–180.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonen, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000. Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 38. 246 s.
- Sievänen, T. (toim.). 2001. Luonnon virkistyskäyttö 2000. Summary: Outdoor recreation 2000. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 802. 204 s. + liitteet.
- Vatanen, E., Pirkonen, J., Ahonen, A., Hyppönen, M. & Mäenpää, I. 2006. Luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen paikallistaloudelliset vaikutukset Inarissa. *Metsätieteen aikakauskirja* 4/2006: 435–452.

26 viitettä